

Atıf Bilgisi: Ercan, E. E. (2021). Erken Cumhuriyet Döneminde hümanizma kavrayışları II: Adımlar Dergisi hümanizma anketinin sonlandırılması. *İNİF E- Dergi*, 6(2), 158-174.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE HÜMANİZMA KAVRAYIŞLARI II: ADIMLAR DERGİSİ HÜMANİZMA ANKETİNİN SONLANDIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Eren Ekin ERCAN*
DOI: 10.47107/inifedergi.887026

Araştırma Makalesi**

Başvuru Tarihi: 26.02.2021

Kabul Tarihi: 30.04.2021

Öz

"Adımlar'ın Hümanizma Anketi" başlığıyla dönemin entelektüellerinden görüşler alan *Adımlar* dergisinin 8. sayısının neredeyse tamamı hümanizma tartışmasını sonlandırmaya ayrılmıştır. İlk makalede, ankete katılan yazarların ilgili görüşlerine yer verilmiş, hümanizma kavrayışları ortaya konmuştur. Dolayısıyla bu makalenin amacı, *Adımlar* dergisinin 8. sayısında yer alan ve hümanizma anketini sonlandıran tartışmaların betimlenmesidir. Çalışmanın bu bölümünde, Doç. Dr. Muzaffer Ş. Başoğlu, Doç. Dr. Behice S. Boran, Zeki Baştımar, Prof. Walter Ruben, Prof. Henri Fallon'un yanı sıra "Adımlar" imzasıyla 8. sayıda yayımlanan toplam 6 makale incelenmiştir. Derginin sahibi ve dergideki hümanizma anketinin sonlandırılmasında yorumsal olarak belirgin olması nedeniyle çalışmada öncelikle Behice Boran'ın sosyolojisine ilişkin görüşlere yer verilmiştir. Daha sonrasında, *Adımlar* dergisinin 7. sayısında Cumhuriyet'in 20. yılına özel olarak kaleme aldığı makalesi üzerinden Türkiye'deki toplumsal yapıya dair yorumları betimlenmiştir. Ardından 8. sayıdaki hümanizma görüşleri çözümlenmiş, Behice Boran ve "Adımlar" imzası taşıyan metinler ise birlikte tartışılmıştır. Çalışmanın en önemli bulgusu, liberal bir hümanizma kavrayışından daha çok tarihsel materyalist bir hümanizma anlayışına ağırlık verilmesidir. Bunun ardalanında yatan neden ise, burjuva sınıfıyla birlikte açığa çıkan hümanizma düşüncesinin, burjuva sınıfının kendi tarihsel hâkimiyetini kurması sonrasında hümanizma karşıtı bir anlayışı benimsemesidir. Farklı bir deyişle, *Adımlar*'ın hümanizma kavrayışı güncel ekonomi politik sorunları odağa alan daha materyalist bir çizgidedir. Öte yandan, Türk hümanizmasının kendini sadece yerelle sınırlı tutmasının bir noktadan sonra yerel vurguları da yok edeceği görüşü dergide hâkimdir. Bu bağlamda, içinde bulunulan çağın koşullarının hem bilimsel hem de kültürel olarak takip edilmesinin iktisadi ve siyasi özgürlüğü beraberinde getireceği, bunun ise Türk hümanizmasını da kapsayan her türlü hümanist vurguyu anti-sömürgeci bir şekilde muhafaza edeceği iddiası görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hümanizma, Rönesans, Türk hümanizması, Behice Boran, Adımlar

UNDERSTANDINGS OF HUMANISM IN THE EARLY REPUBLIC PERIOD II: FINISHING OF ADIMLAR JOURNAL'S HUMANISM SURVEY

Abstract

The 8th issue of *Adımlar* journal, which received opinions from the intellectuals of the period under the title of "Adımlar's Humanism Survey", is almost entirely devoted to ending the humanism debate. In the first article, the relevant opinions of the authors participating in the questionnaire are included, and their understanding of humanism is presented. Therefore, the purpose of this article is to describe the debates that ended the humanism questionnaire in the 8th issue of the *Adımlar* journal. In this part of the study, published in the 8th issue, articles written by Assoc. Dr. Muzaffer Ş. Başoğlu, Assoc. Dr. Behice S. Boran, Zeki Baştımar, Prof. Walter Ruben and Prof. Henri Fallon have been reviewed. In addition, a total of 6 articles published under the signature of "Adımlar" were examined. Because of the owner of the journal and his interpretative dominance in terminating the humanism questionnaire in the journal, Behice Boran's sociology is also included in this study. Further, the number 7 *Adımlar* journal of the Republic of Turkey on the article penned specifically for the 20th year in Turkey regarding the social structure is depicted reviews. Then, the humanism views in the 8th issue were analyzed, and the texts signed by Behice Boran and "Adımlar" were

* Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve Gazetecilik Bölümü, E-mail: erenekin.ercan@uskudar.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0643-6270

** Yazar / yazarlar, makalede araştırma ve yayın etiğine uyulduğuna ve kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine riayet edildiğine yönelik beyanda bulunmuştur.

discussed together. The most important finding of the study is the emphasis on a historical materialist understanding of humanism rather than a liberal conception of humanism. The reason behind this is that the idea of humanism that emerged with the bourgeois class adopted an anti-humanist understanding after the bourgeois class established its own historical domination. In other words, *Adımlar*'s conception of humanism is in a more materialist way that focuses on current political economy issues. On the other hand, the opinion prevails in the magazine that Turkish humanism restricting itself only to the local will destroy local motifs after a while. In this context, the claim that following the conditions of the current age, both scientifically and culturally, will bring along economic and political freedom, this will preserve any humanist emphasis, including Turkish humanism, in an anti-colonial manner.

Keywords: *Humanism, Renaissance, Turkish humanism, Behice Boran, Adımlar*

Giriş

Hümanizma düşüncesi, özellikle tarihsel açıdan değerlendirildiğinde en geniş anlamıyla kültürel bir bağlama sahip olsa da, modern siyasal yaşam içerisindeki günümüz insanının yalnızca tarihsel ve soyut bir temelde yorumlanması kendi içinde bazı sorunsalları barındırmaktadır. Bunun temel nedeni, ilk makalede değinildiği gibi, hümanizmayı da doğuran kapitalist ilişkilerin sonucu olarak hümanizmanın öne çıkardığı değerlerin yine kapitalizm tarafından aşınmasıdır. Dolayısıyla hümanizma kavramı yalnızca kültürel değil siyasal bir boyuta da sahiptir. *Adımlar* dergisi hümanizma anketine ilişkin tartışmanın sonlandırıldığı bu makale, özellikle böylesi bir tarihsel materyalist perspektifi odağa alan metinleri incelemesi açısından oldukça önemlidir. Kaldı ki, bir dergi olarak *Adımlar*'ın hümanizma görüşünün öne çıktığı 8. sayıda yer alan makalelerin içeriği de bunu göstermektedir.

Bu çalışmada, *Adımlar*'ın 8. sayısında Doç. Dr. Muzaffer Ş. Başoğlu, Doç. Dr. Behice S. Boran, Zeki Baştımar, Hindoloji uzmanı Prof. Walter Ruben, bir konferans metninin çevirisiyle College de France'dan Prof. Henri Fallon'un yazılarının yanı sıra "Adımlar" imzasıyla yayınlanan toplam altı makaleye odaklanılmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, hem derginin sahibi olması hem de tarihsel materyalist bir bakışla hümanizma tartışmasını sonlandırması dolayısıyla Behice Boran'ın sosyolojisine dair bir tartışma gerçekleştirilmiş, ardından *Adımlar* dergisinin 7. sayısında Cumhuriyet'in 20. yılına özel olarak "Adımlar" imzasıyla kaleme aldığı makaleye değinilmiştir. Her ne kadar "Adımlar" imzasıyla yayınlansa da, 7. sayıdaki bu yazıya değinilmesinin nedeni, Boran'ın çözümleme kısmında yer alan Türk hümanizmasına ilişkin düşüncelerine arka plan oluşturmasıdır. Sonrasında ise, *Adımlar*'ın 8. sayısında yer alan metinler sırasıyla betimlenmiştir. Çözümleme kısmında Behice S. Boran ve "Adımlar" imzası taşıyan yazılar birlikte ele alınmıştır. İlk makalede olduğu gibi bu makalede de, dergiden yapılan doğrudan alıntılarda orijinal yazım ve imla kurallarına sadık kalınmıştır.

1. Behice Boran'da Toplumsal Yapı ve İzlekleri

Behice Boran'ın sosyolojisine dair tartışmaya geçmeden önce, onun ve arkadaşlarının Türkiye'deki akademik kültür içerisinde tarihsel anlamda neye karşılık geldiğine değinmek gerekmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşunda ve sonrasında öne çıkan antropoloji geleneği, uluslararası anlamda ilgi gören bir bilim koluydu. Antropolojiye bu denli eğilinilmesinin nedeni bir anlamda "zorunluluktan" demektir. Zorunluluğu yaratan şey ise, Cumhuriyet'le birlikte yeniden şekillenecek olan Türk toplumuna hem ulusal hem de uluslararası anlamda somut bir zemin kazandırmaktı. Bu bağlamda, Atatürk'ü bilimsel manâda dünyaya tanıtan Eugène Pittard'ın Atatürk'ün antropolojik katkılarına dair sınıflandırması önemlidir. Bunlar; a) dil devrimi dolayısıyla dilbilim, b) Türk ırkının kökenine yönelmesi nedeniyle fizik antropoloji ve c) coğrafi anlamda Türkiye'nin medeniyetini odağa alan arkeoloji çalışmaları olmak üzere üç temele dayanmaktaydı.

Atatürk'ün ölümüne kadar süren antropolojinin mahiyeti, süreç içerisinde giderek yerini sosyolojiye bırakmıştır. İstanbul Üniversitesi'nde Hilmi Ziya Ülken'in başını çektiği Kıta Avrupası temelli sosyoloji varlığını sürdürürken, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Felsefe Enstitüsü'nün kurulması ve başına da Prof. Olivier Lacombe'nin¹ getirilmesi bu geçişi daha da hızlandırmıştır. Bunun nedeni, Lacombe'nin o dönem Amerika'da eğitim almış olan Muzaffer Şerif Başoğlu, Behice Sadık Boran ve Niyazi Berkes'i fakülteye almasıydı. Boran ve Berkes toplumsal yapı çalışmalarına yönelirken, Başoğlu da sosyal psikolojiye eğilmiştir. Berkes'in 1942'de, Boran'ın 1945'te yayınlanan ve köy sosyolojisini odağa alan araştırmaları bu bağlamda önemli göstergelerdir (Toprak, 2020, s. 369-370).

Boran'ın Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü Sosyoloji Serisi'nden çıkan ve *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki* başlığını taşıyan çalışma, Behice Boran'ın sonraki dönemde ortaya koyacağı sosyolojik yaklaşımının da ilk örneğini teşkil etmektedir. Çalışmanın henüz başında "cemiyet" kavramı üzerinden toplumsal tartışan Boran'ın hem tarihi hem de sosyolojiyi durağan değil hareket halinde ve farklı bütünleşme anlayışları açısından değerlendirmesi oldukça önemlidir: "Gerçekte her cemiyet bir müesseseler topluluğudur. Sosyal yapıdan anladığımız manâ, müesseselerin birbiriyle bütünleşerek teşkil ettiği sosyal düzendir. Müesseselerin bütünleşme (integration) derecesi ve şekli cemiyetten cemiyete veya aynı cemiyetin muhtelif devirlerinde değişik olabilir" (Boran, 1992, s. 8).

Aynı çalışmada, bir bilim olarak sosyal bilimlere de tartışan Boran, sosyal bilimlere iki açıdan yaklaşmaktadır. Bunlardan ilki, bilimsel gerçekliği diyalektik bir şekilde ele almasıdır. Farklı bir deyişle Boran'a göre, fen bilimlerinde yapılan deney ve gözlemlerde nasıl ki araştırmanın sonuçları çalışma nesnesinin içinde bulunduğu şartlara göre farklılık gösteriyorsa, sosyal bilimlerde de değerlendirme yaparken insanın ya da topluluğun içinde bulunduğu maddi ve manevi koşullar kadar etkileşime girdiği diğer unsurlara da bakmak gerekmektedir. Aksi takdirde ele alınan olgu "kendi başına ne ilme uygun, ne de ilme aykırı olarak vasıflandırılmaz" (Boran, 1992, s. 9). Boran'ın sosyal bilimlerde dikkat çektiği diğer konu, sosyal bilimcilerin "hadiseleri değerlendirmekten çekinme" halleridir. Sosyal bilimcilerin buna başvurmasını "sahte bir ihtiyatkârlık" olarak yorumlayan Boran, bu durumun nedenini toplumsalın parçalı olarak algılanması kadar, sosyal bilimcinin üstyapıyla çatışmaya girmekten çekinmesinde görmektedir. Kaldı ki, Boran'ın "parçalılık" ile anlatmak istediği Marksist terminolojideki altyapı ve üstyapı ilişkileridir. O nedenle Boran, Türkiye'deki sosyolojik tahlillerde ihmal edilen en önemli sorunun, insanı/toplumu maddi üretim ilişkilerinden ayrı tutarak yapılan sosyolojik değerlendirmeler olduğunu ifade etmektedir (Boran, 1992, s. 10).

Behice Boran'ın bu değerlendirmesinin kökeninde, ABD'deki doktora eğitimi sırasında "tesadüfen" keşfettiği Marksizm bulunmaktadır. Boran'ın özellikle ABD'de Marksizmle tanışmasıyla birlikte bakış açısındaki en önemli değişikliklerden birisi, çağdaş uygarlığa ulaşmada örnek alınan ABD gibi ülkelerin aslında bir model olamayacağı, Türkiye gibi kapitalistleşme sürecine geç girmiş ülkelerin kapitalistleşerek daha da sorunlu bir hale geleceğidir (Atılğan, 2007, s. 38-39). Buradan hareketle Boran'ın esas amacı "toplumsal yapı" dediği olgunun etraflıca ortaya konmasıdır. Bunun bir sonucu olan karşılaştırmalı köy sosyolojisi çalışmaları, toplumsal yapıya daha geniş ölçekli olarak şekil veren dinamiklerin neler olduğunun belirlenmesine yönelik incelemelerinin mikro bir boyutunu temsil etmekteydi. Atılğan'ın (2007, s. 133) Ollman'dan alıntılanarak "bütünden

¹ Lacombe'nin *Adımlar* hümanizma anketine katıldığını tekrar belirtmekte yarar var. Lacombe'nin hümanizma görüşleri ilk makalede aktarılmış ve tartışılmıştır. Bkz. *Erken Cumhuriyet Döneminde Hümanizma Kavrayışları I: Adımlar Dergisi Hümanizma Anketi*.

parçaya, sistemden içeriye ilerleyen" şeklinde yorumladığı Boran'ın toplumsal arayışı, bir anlamda onu her şeyi birbiriyle ilişkisi içerisinde değerlendiren diyalektik bir kavrayışa götürmekteydi.

Kayalı'nın (2018, s. 110) yorumuyla "sosyolojiyi sosyalizmle özdeş olarak" gören Boran'ın yazılarında da görülen olguları bütüncül şekilde değerlendirme arzusu, onun hem akademik yaşamında hem de siyaset yaşamında roman çözümlemelerinden gündelik gibi görünen kültür problemlerine değindiği konulara ve bunları ele alış biçimine kadar yansımıştır. 1943 yılında *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*'nde kaleme aldığı makalesi, sosyal bilimlerde günümüzde halen sürmekte olan nesnellik ve öznellik konusunu odağa alması açısından oldukça önemlidir. Konunun metodolojik bir tartışmasını yapan Boran, "hürriyet âlemi" ve "determinizm âlemi" olarak gerçekliği ikiye ayırmaktadır. Boran'a göre, sosyoloji eğer tabii bilimler gibi gerçekliği tespit etmeye istiyorsa öncelikle bilgiyi elde etme şekline/sürecine dikkat etmelidir. Bu da sosyolojinin doğasına dair bir farkındalık gerektirmektedir. Herhangi bir toplumsal pratiğin tabii bilimlerdeki gibi görünen biçimini realite olarak yorumlamak, insanların/toplumların bu pratikleri hür iradeleriyle yaptıklarını söylemekle aynı anlama gelmektedir. Yalnızca bireye ya da belli bir gruba odaklanıp onun öznel görüş ve yorumlarını gerçeklik olarak değerlendirmek ise, bizleri bireyin/topluluğun üzerinde etkili olan maddi ve manevi deterministik unsurları hiçe saymaya götürmektedir. Farklı bir deyişle Boran, kişinin/toplumun kendisine etki eden deterministik koşulları değiştirdiğimiz zaman özneliği de değişiyorsa, o halde öznellikten yani hürriyet âleminden ne kadar söz edebiliriz diye sormaktadır. Boran'ın konuya dair görüşü, tıpkı tabii bilimlerdeki gibi, toplumsal olgu ve pratiklerin de deterministik koşullara/durumlara göre değiştiği yönündedir (Boran, 2018, s. 298-314).

Boran'ın sosyolojiye ilişkin bu görüşleri yalnızca bilimsel bir yorum değil, aynı zamanda politik kavrayışının da bir özeti niteliğindedir. *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* isimli eserinde, sosyalistlerin demokratik yollarla iktidara gelmesi gerektiğine, ancak bunun önünde engeller bulunduğu işaret eden Boran, çareyi örgütlenmede görmektedir. Boran için örgütlenme ise, siyasal bir etkinlik olmaktan çok, var olan maddi ve manevi koşulların bireyler üzerinde yarattığı kavrayışların altüst edilmesidir. Çünkü Boran'a göre (2016, s. 342-343), "şartlandırılmış, bilinçsiz diye kendisinden ümit kesilmek istenen emekçi kitleler" in bu durumları esasında içinde buldukları koşullardan kaynaklıdır. Bu nedenle yapılması gereken "halkı eğitmek, örgütlemek, bilinçlendirmek, bütün ilerici, anayasadan yana, halktan yana güçler arasında dayanışmayı pekiştirmek, Türkiye'nin iç ve dış sorunlarını bu sorunların vahametini ve gerçek çözüm yollarını kamuoyuna duyurmak, anlatmak çalışmalarını hızlandırmaktır." Dolayısıyla Boran'ın anlayışında özne, kendisi olarak önemli oranda pasif konumdadır. Ancak öznenin bu pasif hali sabit değil değişkendir. Çünkü "insanların öznel koşulları nesnel koşullarca mekanik şekilde tayin edilmez, kişinin ya da kişilerin öznel koşulları da nesnel koşullara etki eder" (Öztürk, 2011, s. 116). O nedenle, Boran'ın örgütlenme ile öne çıkarmak istediği vurgu, özneyi içinde bulunduğu nesnel koşullara dair bilinçlendirmek, nesnel koşullarının sonucu olan ve kendi aleyhine işleyen düşüncelerini öznellik olarak varsaymaktan kurtarmak ve bu sayede özneliğinin nesnel koşullara müdahil olmasını sağlamaktır. Boran'ın örgütlenme olgusu üzerinden dönüştürmek istediği özne kavrayışı önemli oranda Marx ve Engels'in (2013, s. 35) *Alman İdeolojisi*'nde "yaşamı belirleyen bilinç değildir, tersine, bilinci belirleyen yaşamdır" şeklinde tanımladıkları egemen ilişkilerin özne üzerindeki determinizmine karşılık gelmektedir.²

² Marks ve Engels'in (2013, s. 52) ayrıca "toplumun maddi egemen gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen fikri güçtür.

Boran'ın (1992, s. 12) sosyolojiye yüklediği işlev de benzer bir yaklaşım içermektedir: "Sosyolojinin fonksiyonu insan münasebetlerinin ve faaliyetlerinin sistemleşmesini, bu sistemlerin değişme seyrini ve şartlarını incelemektedir." 1947 yılında, uluslararası anlamda dönemin önde gelen akademik dergilerinden *American Journal of Sociology*'ye yazdığı makalede, bir bilim olarak sosyolojinin tarihsel gelişimini irdelemiş, Alman ve Amerikan sosyoloji geleneklerini karşılaştırmış ve Durkheim'ın sosyolojisine bazı eleştiriler getirmiştir. Makalenin sonunda ise, sosyolojinin temel izleklerine dair üç önemli noktaya dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki, toplumdaki bütün kurumlara bir bütün olarak bakılması gerektiğidir. Çünkü "toplum" denilen olguda ekonomi, siyaset ve tüm sosyal etkinlikler birbirine etki etmektedir. İkinci husus, bütünlüklü bakış açısından toplumsal kurumların eşit ölçüde etkili olduğu anlamı çıkarılmaması görüşüdür. Başka bir deyişle, toplumsal kurumlar arasındaki diyalektik ilişkinin ortaya konması, belli kurumların daha "üstün" bir rol almadığı anlamına gelmemektedir. Boran'a göre üzerinde durulması gereken üçüncü husus ise, toplumsal yapının sabit değil, değişken olduğudur. Dahası Boran, toplumdaki kurumlardan birinde meydana gelecek değişikliklerin bütünü etkilediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla "toplumsal değişimin temel sorunu bu yapısal değişimlerin nasıl meydana geldiğidir" (Boran, 2018, s. 341).

Özetleyecek olursak, Boran'ın toplumsala yaklaşımı "sosyal yapı" adını verdiği fenomenin özgül dinamiklerinin tanımlanmasına odaklanmaktadır. Bu bağlamda diyalektik düşünceye bağlı kalan Boran, diyalektiği ise kendi içinde dinamizmi olan ve değişen, dönüşen bir şekilde yorumlamaktadır. Dolayısıyla bir toplumun herhangi bir anındaki fotoğrafının çekilmesi önemli ancak yetersizdir. Çünkü sosyal yapının çeşitli kısımlarında/kurumlarında olan değişimler, diyalektik açıdan hem dışa hem de içe doğru dönüşümler yaratmaktadır. Bu nedenle esas olan, sosyal yapının bütünselliğini -görece bozmadan- değişime zorlayan kodların tespit edilmesidir. Bu kodlar ise, her toplumda farklı yani özgüdür (Atılğan, 2007, s. 350-354).

1.1. *Adımlar*'ın Osmanlı ve Cumhuriyet Değerlendirmesi

Behice Boran'ın sosyolojik bakış açısına değindikten sonra, bu bölümde Türkiye'de toplumsala bakışı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, *Adımlar*'ın Ekim-1943 tarihli 7. sayısında Cumhuriyet'in 20. yılına özel olarak "Adımlar" imzasıyla yayımlanan yazısı referans alınarak bir okuma gerçekleştirilmiştir. Ek olarak, her ne kadar aradan geçen 25 yıllık süreçte görüşlerinde bazı değişiklikler olsa da, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* kitabında konuya dair yer alan değerlendirmelerinden de faydalanılmıştır.

Cumhuriyet'i köklü bir toplumsal yapı değişimi yani devrim olarak yorumlayan Boran'a göre, devrime zemin hazırlayan asıl unsur "eski" ve "yeni" çatışmasıdır. Bu çatışmanın taraflarını ise, "yeni hayat" ile birlikte gelen "yeni cemiyet" ve "mevcut sosyal nizam", o nizamın "hayatini kaybeden" siyasası oluşturmaktadır. Çatışmanın şiddeti arttıkça ve şartlar da olgunlaştıkça, görece toplumsal yapının bir tarafı gibi olan "yeni cemiyet", cemiyetin tümünde bir "şuurlaşma"ya neden olmakta ve değişim kendiliğinden gerçekleşmektedir. Bu bakımdan Cumhuriyet'i bir "inkılâp", inkılâbı ise "cemiyetin yapısını (structure) değiştiren bir sosyal değişimler serisi" olarak gören Boran, inkılâbın en önemli karakterini ise içe yani "içtimai müesseselere" yönelmesinde görmektedir (Adımlar, 1943a, s. 209).

Boran'a göre değişim, her ne kadar Cumhuriyet'le birlikte köklü bir şekilde olduysa da, değişimin esas olarak başlaması bir asır öncesine dayanmaktadır. Bir asır önce olan şey

Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, bu sayede aynı zamanda zihinsel üretim araçlarının da üzerinde denetim kurar; böylelikle zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşüncelerini de, genel olarak, kendine tabi kılar" görüşü de bu bağlamda önemlidir.

ise "Garp kapitalist cemiyetlerinin tazyiki"dir. Bu "tazyik", askeri alanda yaşanan yenilgiler kadar esas itibariyle Batı'da kapitalizmin gelişmesinin sonucuydu. Büyük oranda içe kapalı bir ekonomiye sahip olan Osmanlı'yı -öncelikle- içe dönük olarak değişime zorlayan dış etmenler, aynı zamanda "yeni cemiyet"i yaratacak olan yapısal değişikliklere de kapı aralamaktaydı. Osmanlı'nın dış müdahalelere maruz kalmasının nedeni ise kapitalizmin içinde barındırdığı dinamiklerdir. Kapitalizmin dış ticarete yönelen genişlemeci/sömürgeci bir ekonomi anlayışına dayandığını ve bunun da iç ekonomileri güçlendirdiğine dikkat çeken Boran, bu durumun dış pazar rekabetine yol açtığını, bunun da içe kapalı ve kapitalistleşme sürecini kaçırmış ülkeler üzerinde bir basınç yarattığını belirtmektedir. Çin, Japonya ve Osmanlı İmparatorluğu bu ülkelerin başında gelmekteydi (Adımlar, 1943a, s. 210).

Bu basınçla mücadele etme noktasında "acil, cılız ve parçalı tedbirler" alan Osmanlı, "Birinci Cihan Harbinin sonunda doğrudan doğruya müstemleke olmak yoluna" girmiştir (Adımlar, 1943a, s. 211). Dolayısıyla Boran'a göre Osmanlı'da başlayan Batılılaşma bir seçim değil zorunluluğun neticesidir. Farklı bir deyişle, içerideki yenileşme dışa bağımlılığın bir sonucu olduğu gibi, yenileşmeyle birlikte gelen geleneksel toplum düzenindeki değişimler bu süreci daha da hızlandırmıştır (Boran, 2016, s. 66). İstiklâl Savaşı'nı bu açıdan anti-empyralist bir şekilde değerlendiren Boran, Atatürk'ün başarısını ise bu gerçeği görmesinin yanı sıra halkı buna karşı örgütlemesinde görmektedir: "İstiklâl Savaşı ile Garp empyralizmine karşı koymağa devam ettiler ve kazandılar. Atatürk'ün büyüklüğü, cemiyetin kendi şartlarından, milletten gelen bu mukavemet ve mücadele hamlesini görebilmesinde ve onu müessir bir surette teşkilâtlandırabilmesindedir" (Adımlar, 1943a, s. 211).

Öte yandan, İstiklâl Savaşı'nda öne çıkan "şehirli-münevver-asker-memur" ve "arkasında da kasaba eşrafı, esnafı hatta zanaatkârı" gibi unsurlardan meydana gelen kadroların büyük oranda Osmanlı'da başlayan zorunlu Batılılaşmanın sonucunda oluştuğunu vurgulayan Boran (Adımlar, 1943a, s. 213), İstiklâl Savaşı'nın iki yönü bulunduğuna dikkat çekmektedir. Bunlar; savaşın a) dışa dönük boyutunu oluşturan anti-empyralist çehresi ile b) az gelişmiş ülkelere özgü içe dönük devletçi bağlamını oluşturan ihtilal tarafıdır. Boran, devletçi bir anlayışın ortaya çıkmasını ise, Türkiye'de Batı'daki gibi gelişkin bir burjuva sınıfının olmamasına bağlamaktadır (Boran, 2016, s. 78-79). Kaldı ki, Cumhuriyet'i değerli kılan da, kapitalistleşmiş ülkeler karşısında kapitalistleşme sürecini yakalayamadığı için sömürüye neden olan dinamikleri tam olarak kavrayamayan bir toplumu bundan kurtarmasıdır.

Cumhuriyet rejiminin en büyük başarılarından biri, Garbın iç yapımıza müdahalesini ifade eden kapitülasyonları kaldırması ve iktisadi devletçilik prensibini benimseyerek memleketin ilğini kemiren ecnebi sermayesini tasfiye etmesidir. Bu son harp yıllarının tecrübeleri, doğurduğu şartlar, devletçilik prensibinin ne kadar isabetli olduğunu bugün bir kere göstermiş oluyor (Adımlar, 1943a, s. 212).

Makaleyi bitirirken "Hangi Garp?" sorusunu da soran Boran, Cumhuriyet'le birlikte Batı ilminin, tekniğinin, teknolojisinin bir dayatma ya da zorunluluk şeklinde değil, bizatihi devletin kendisi tarafından uygulanageldiğini dile getirmektedir. Başka bir deyişle, "artık Şark kültürü ile Garp medeniyetini telif etmek değil, fakat Garp medeniyeti ve kültürü içinde kendi kültürümüzü yaratmak, edebiyatımızı, sanatımızı, ilmi hayatımızı geliştirmek endişesi" hâkim olmuştur (Adımlar, 1943a, s. 213). Bu açıdan inkılabın tamamlanmadığını belirten Boran, Batı'nın tek bir bütünden oluşmadığını, ilerici gelişmeler kadar, tarihsel koşulları gereği kendine has özgül sorunları olan Türkiye gibi ülkeler için gerici hareketlerin de olabileceğine işaret etmektedir. Özgül sorunların başında

ise, dışsal bir unsur olarak Batı'nın sömürgeci kültürünün "eskiden kalma" iç unsurlarla birleşmesini görmektedir.³

Garbın artık ardında bıraktığı örneklerle göre değil, aldığı yeni ve ileri istikametlere doğru gidişimizi ayarlamak mevkiindeyiz. Kendi şartlarımıza ve ihtiyacımıza uygun olarak Garbın teknik ve kültüründen faydalanırken, Garbın tek, mütecanis bir bütün olmadığını, orada da ileri hamleler yanında mürteci hareketler bulunduğu, yeni unsurlar yanında eskiden kalma köhneleşmiş kıymetler, fikirler, organizasyon şekilleri bulunduğunu daima hatırlamamız gerekiyor (Adımlar, 1943a, s. 214).

Hümanizma bağlamında Boran'ın genel olarak toplumsala, özelde ise Türkiye'ye bakışından çıkarılacak iki önemli izlek bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Boran'ın toplumsal yapı kavrayışıyla ilgilidir. Boran, sosyolojik açıdan insanı siyasi, iktisadi ve kültürel kurumsalların diyalektik bir uzantısı olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle Boran'ın hümanizma düşüncesi tekil olarak insanı değil, yapının sonucu olan insanı ele almakta; politik bir varlık olarak insanın değerini ise yapının değiştirilmesi gerekliliğiyle eş görmektedir. İkinci izlek, toplumsal yapı kavramsallaştırmasındaki benzer bir dinamik devrimselliğe yaslanmaktadır. Farklı bir ifadeyle, Boran için devrim, tarihin belli bir anında olup biten değil, sonrasında da değişim, dönüşüm ve "ileri" amaçlar için gelişim göstermesi gereken bir anlayıştır. Bilhassa bir "inkılâp" olarak Cumhuriyet'i ele aldığı bağlam bu açıdan oldukça önemlidir.

2. Adımlar Dergisi Hümanizma Anketinin Sonlandırılması

Adımlar dergisinin Kasım-1943 tarihli 8. sayısında hümanizma anketine dair tartışmanın sonlandığını görülmektedir. Bu sayıda hümanizmayı odağa alarak sırasıyla metin kaleme alanlar; Doç. Dr. Muzaffer Ş. Başoğlu, Doç. Dr. Behice S. Boran, Zeki Baştımar, Prof. W. Ruben ve son olarak Henri Wallon'dur. Ayrıca "Adımlar" imzasıyla - derginin sahibi ve neşriyat müdürü Behice Boran tarafından- yazılmış olan bir yazı da yine bu sayıda yer almaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, Başoğlu, Baştımar, Ruben ve Wallon'un yazılarına değinilecek; Behice Boran ve "Adımlar" imzası taşıyan makaleler ise ayrı bir başlık halinde ele alınmıştır.

2.1. Liberal Hümanizmadan Tarihsel Materyalist Hümanizmaya

Doç. Dr. Muzaffer Şerif Başoğlu tarafından "Hümanizma Görüşümüz" başlığıyla yayınlanan makale, Türkiye üzerinden konuyu tartışmıyor gibi görünse de, metin hümanizmayı ele alış biçimi itibarıyla Türk modernleşmesiyle yakından ilgilidir. Başoğlu makalesinde hümanizma kültürünü birbiriyle ilişkili iki bağlamda tartışmaktadır: Tarih ve materyalizm. Ona göre, özellikle "değişme halinde" dediği cemiyetleri daha çok ilgilendiren "yeni hümanizma" kavrayışı hatalıdır. Çünkü yeni hümanizmada, geçmişe hayranlık şeklinde cereyan eden ve şimdi'yi atlayan bir anlayış söz konusudur (Başoğlu, 1943, s. 249). Türkiye'deki hümanizma algısında da benzer görünümünün olduğuna dikkat çeken Başoğlu, hümanizmayı salt geçmiş medeniyetlere (Eski Yunan, Roma) duyulan özlemle bir tutarak daha romantik biçimde yapılan yorumların, günümüzde kendini gösteren insanlık sorunlarına bakışta çarpık değerlendirmelere neden olacağını ifade etmektedir. Başoğlu, çağın insanlık sorunlarını daha da arttıran ve ileri gidişinde ona engel olan böylesi bir "geçmiş" kavrayışını ise, hümanizma yolunda kurtulması gereken bir olgu olarak yorumlamaktadır.

³ Bu konuda ayrıca, Behice Boran'ın (2018, s. 25-31) *Yön* dergisinin Eylül-1962 tarihli 39. sayısında kaleme aldığı makale oldukça önemlidir. Bu makalede Boran, Osmanlı'dan gelen bir anlayışın modernize edilmiş yapısal bir uzantısı olarak, Cumhuriyet'in Batı'daki modern devletler gibi iktisadi hayat ile siyasi hayatı tarihsel nedenlerle ayıramadığını ve bundan dolayı da çevredeki nüfuzlu kimselerle (ağalar gibi) giderek yükselmekte olan Türk burjuvazisinin doğrudan siyasetle iç içe geçerek var olduğunu ifade etmektedir.

Evvla bugünü içten duyduktan, bugünün hamlelerini kavradıktan, bugünün iştiaklarını sezdikten sonradır ki bunu gerçek olarak başarabiliriz. Böyle anlaşılırsa, geçmiş ölü bir yük olmaktan çıkar, yeni hamlelerimizin bir kaynağı olur. Biz geçmişe bugünden bakıyoruz; geçmiş bugünün bin bir tecrübeden sonra elde edilmiş o gözlükleri ile görüyoruz. Geçmiş, ileri gidişimiz üzerine yüklenen bir yük, bizi geriye çeken bir engel olduğu zaman onu tereddütsüz sırtımızdan atarız. Biz kültür sahasında inkılapçılığı bu manâda anlıyoruz (Başoğlu, 1943, s. 250).

Başoğlu'na göre (1943, s. 250), çağımız insanını ve sorunlarını sadece geçmişin bir sonucu olarak görmek ya da gördüğünü zannetmek aldatıcıdır. Bunun nedeni de, geçmişin yalnızca retrospektif bir şekilde okunabildiği gerçeğidir. Farklı bir deyişle, tarih ilerledikçe tarihin okuması da değişmektedir; çünkü tarihi okumaya girişen öznenin maddi ve kültürel koşullarındaki farklılık dolayısıyla bilinci/bakışı değişmektedir. O nedenle Başoğlu, "mazi düşkünlüğü" adını verdiği bu durumu günümüz insanlığının refah ve mutluluğuna bir çeşit göz yumma olarak görmektedir. Bu hatalı bakış açısına verdiği örnek ise, bir yandan II. Dünya Savaşı'nda Avrupa devletleri arasındaki mücadeleyi yücelten diğer yandan da "hümanizma" başlığıyla yazılar yayınlayan Nouvelle Revue de Hongrie dergisidir. Çünkü şimdi'deki sorunların üstünü örten ve II. Dünya Savaşı'na ruhunu veren şey, savaşın taraflarının eski ve güçlü imparatorluk hayallerine duydukları özlemdir. Bunu ise hümanizma adına yapmaktadırlar.

Bugünün hayat ve kültür imkânlarına gözlerini kapayan, kapadığı için mazi düşkünlüğü, mazi hasreti olarak tecelli eden ve memleketimize garbin geri muhitlerinden getirilen "hümanizma" fikirlerinin sakatlığını, ölü kalıp haline gelişliğini ortaya koymak için çıkıyor. Çünkü milletimizin hakiki refah ve kültür gelişmesinin gerçek imkânlarını, garptan dahi gelse, her türlü kalıp haline gelmiş mefhumları artık büsbütün geride bırakmamızda, mürteci otarşi fikirlerinden büsbütün kurtulmamızda, insan topluluğunun bir parçası olarak, onun ileri temposuna ayak uydurmamızda buluyoruz (Başoğlu, 1943, s. 250-251).

Muzaffer Şerif Başoğlu ile önemli oranda benzer bir bakış açısına sahip olan Prof. Henri Wallon da (1943, s. 267), "Millet Varlığı İçinde Klasik Kültür Yalnız Birleştirici midir?" başlıklı yazısında, "kültür" ve "bilim" kavramlarını hümanizma üzerinden tartışmakta, kültürün birleştirici ve bilimin ayrıştırıcı olduğu görüşlerine yoğunlaşmaktadır. Kültür politikalarında geçmişle bağlar kurulmasını -geçmişte olduğu şekliyle- aynen uygulamaya kalkışmanın "millî hata"ya yol açtığına vurgu yapan Wallon, Fransa'daki Latince ağırlıklı eğitimi buna örnek vermektedir. Bu tip bir anlayışın, çocuklarda -pedagojik açıdan- içinde yaşadığı dünya ile öğrenilmesi/bilinmesi gereken dünya arasında katı uçurumlar yarattığını belirten Wallon; bunun ayrıca dille başlayan ve millî kültüre kadar uzanan sorunlara neden olduğuna da dikkat çekmektedir. Bu nedenle, aşırı bir klasik kültür düşkünlüğünün, içinde yaşanan kültür hayatında olumsuz etkileri olacağını ifade etmektedir: "Latince okuturken ve çocukları Fransızca'yı Latince yazıyormuş gibi yazmağa zorlarken, onları kendi ihtiyaçlarına da, günün yeniliklerine de uymayan bir tarzda yazmağa icbar etmiş oluyorsunuz... Onu, düşündüğü gibi tabii bir şekilde yazmaktan menediyorsunuz... Klasik düşkünlüğümüz millî hatamızdır".

Bilimin insanları birleştirdiği düşüncesine önemli ölçüde katılan Wallon, bilimin tamamen geçmiş dışarıda bırakarak şimdi'ye odaklanmasının ise ayrıştırıcı bir boyutu olduğunu dile getirmektedir. Eş deyişle, geçmişin kültürüne eklenmemiş teknik ve teknolojik gelişmeleri bilim olarak ele almak, esasında hümanizma düşüncesinin tam zıttıdır. Wallon'a göre (1943, s. 268) bu da yalnızca insanlığın ayrılığına kapı aralamaktadır. Özetle Wallon, geçmişe özlem şeklinde beliren klasik kültür düşkünlüğü ile bu kültürün sağladığı kazanımları ve geçmiş tecrübeleri dışarıda tutan bilim anlayışının olumsuz sonuçlar doğurduğuna işaret etmektedir. Wallon bilhassa, klasik kültür ve geçmiş özleminin bir çeşit "an'anecilik"e neden olmasının başka kültürlere yaklaşımda aşırı

milliyetçi tutumları tetiklediğini ve böylelikle hümanizma düşüncesinden uzaklaşıldığını ifade etmektedir.

Prof. Walter Ruben ise (1943, s. 264), hümanizma düşüncesi ile Kıta Avrupası arasında kurulan özdeşliğin sakıncaları üzerinde durmaktadır. Tarihsel süreçte Asya, Hindistan, Çin, Mısır gibi yerlerde büyük ve ileri medeniyetlerin bulunduğunu, hatta bunların bazen aynı dönem içerisindeki Avrupa'dan daha ileri olduğunu belirten Ruben, Avrupa'nın bu medeniyetleri/devletleri kolonileştirmesi sonrasında tarihsel anlamda bu kültürlerle pek az değinildiğine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda insanların müşterek noktalarını göz önünde bulunduran bir dünya tarihinin yeniden yazılmasının önemine dikkat çeken Ruben, ancak bu sayede hümanizma düşüncesinin kurulacağını dile getirmektedir: "Nasıl bütün insanlar ateş yakmayı, konuşmayı, iki ayak üstünde yürümeyi öğrendi iseler ve nasıl insanlığın ilk unsurları bütün insanlar için müşterek idiyse, bütün farklara rağmen, daha yüksek manevi kültürlerin unsurları da böyle olacaktır. Bu şekilde yürütülen bir cihan tarihi hakiki manâsı ile beşeridir; istikbal onundur" (Ruben, 1943, s. 265).

Son 300 yıldır Avrupa milletlerinin ilim ve teknikte ilerlemesi sonrasında belli bir üstünlük kurduğuna değinen Ruben (1943, s. 263), tüm bu "ileri" ve "geri" vurgularını hatalı bulmaktadır. Ruben'e göre "Avrupalılık" düşüncesi, yalnızca Avrupa'nın kendine has, millî bir değeri değildir. Avrupalılık, tüm zaman ve mekânlardaki değerlere dair düşünüşdür; dolayısıyla insana ilişkin daimi olanı aramaktadır. Bundan dolayı da, kimin ileride ya da kimin geride olduğundan çok, içinde yaşanılan çağ içerisinde insanı her yönüyle müreffeh kılan değerleri tüm insanlığın malı olarak görmek gerekmektedir.

Zeki Baştımar ise, Tefik Fikret üzerinden ele aldığı yazısında hem düşünsel hem de politik manâda hümanizma konusunda ayıksı bir tavır almaktadır. Bağlam olarak Muzaffer Ş. Başoğlu ile benzer düşünceler içerisinde olsalar da, Baştımar konuyu doğrudan Türk hümanizması üzerinden tartışmakta ve ekonomi politik temellere yaslanan bir hümanizmayı önermektedir. Baştımar makalesine, hümanizma ile öze ulaşma ya da özcü düşünce arasındaki örtüşmeye karşı çıkışla başlamaktadır. Baştımar'a göre (1943, s. 260), "asla, öz cevhere dönüş tabirleri hümanizme değil, hümanizmle telifi kabil olmayan ırkçılık nazariye ve görüşlerine has tabirlerdir". Rönesans'ı ve buradan yayılan hümanizmayı önemli bulan Baştımar, ideal olarak sunulan ve Rönesans'la başlayan hümanizma anlayışını yalnızca "sosyal ve edebi bir cereyan" olarak görmekte, bunun ise günümüzde yeterli olmadığını düşünmektedir. "Rönesans'la başlayan muazzam fikri ve teknik inkişafı bu kadarla ve yalnız basit bir asli cevhere dönüşle izah edersek, aslından, cevherinden henüz ayrılmamış, uzaklaşmamış iptidai insanın bu terakkiye ulaşmamış olması sebeplerini ne ile izah edebiliriz" (Baştımar, 1943, s. 261) sorusunu soran Baştımar, "millî hümanizm" adı altında öze/geçmişe dönüşü reddedilmesi gereken bir düşünce olarak değerlendirmektedir. Çünkü böylesi bir hümanizmanın sosyal, siyasi ve -en önemlisi- iktisadi prensiplerinin neler olacağı belirsizdir. Öte yandan, insanseverlik ile milletseverlik arasında bir zıtlık kurmak da Baştımar'a göre (1943, s. 262) yanlıştır: "İnsanseverliği milletseverlikle uzlaşmaz sayanlar, milliyetçiliği, milletini sevmekten ziyade başka milletlere karşı nefret beklemekte görenler, millete değil de milletin mücerret mefhumuna tapanlardır". İnsanseverlik olarak öne çıkan hümanizma düşüncesinin önemli olduğu kadar ekonomik açıdan bir program önermediğine dikkat çeken Baştımar, içinde yaşanılan kapitalist ekonomi düzeninin bir sonucu olarak milletseverliği bırakarak özcü bir hümanist düşünce içerisinde olmanın insanları sefaletle götüren, sömürgeci bir boyutu olduğunu belirtmektedir. Hatta Baştımar, insanların yaşadığı sorunların kaynağı olarak bu tip bir hümanizma kavrayışını görmekte ve buna karşı nefret uyandırılması gerektiğini hümanizmanın gereği saymaktadır:

Bugünün hümanizmi ancak, insana insanlığının şerefini, vekarını tanıtmaya, ona yeryüzünün içtimai ve tabii kuvvetlerinin bir organizatörü olduğu şuurunu vermeğe gayret eden bir ümanizma olabilir. Sefaletle karşı pasif bir rikkat, insanoğlu için kuru bir merhamet telkin edemez. Bilhassa, sosyal ve ekonomik şartların doğurduğu ızdıraplara karşı aktif bir nefret hissi uyandırmaya, insanın fiziki ve ruhi kabiliyetlerini yükseltmeye, geliştirmeye çalışmalıdır (Baştımar, 1943, s. 262).

Makalesinde büyük önem atfettiği Tevfik Fikret'i bu bağlamda değerlendiren Baştımar (1943, s. 261), Tevfik Fikret'in şiirinde ve düşününde haklı ama belirgin tezatlıklar barındırdığını dile getirmektedir. Tevfik Fikret'in toplumsal, ekonomik ve siyasal kanaatleri olmamakla birlikte daha sezgisel anlamda bir insanseverliğe, milletseverliğe sahip olduğunu belirten Baştımar, onun diyalektik bir insan ve toplum tahayyülünden daha çok, her şeyi tekil düzeyde algıladığı görüşündedir. Örneğin, insansever olan Tevfik Fikret savaşa karşıdır ancak "saldırgan kuvvetlere karşı harp onun için mukaddes bir harptir." Fakat Baştımar'a göre (1943, s. 262) asıl çıkmaz burada; "saldırgan kuvvetler"nin neden saldırdığının ortaya konmasında ve bu saldırıların gerçekleşmesinin önüne geçecek ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel programların tespitinde yatmaktadır. Bu nedenle Tevfik Fikret değerlidir; ancak son kertede bir "burjuva hümanisti"dir. Benzer bir yorumda bulunan Niyazi Berkes de (2012, s. 384-385) Tevfik Fikret'in hümanist, muhalif ve hürriyetperver bir tavrı olduğuna ve düzenin değişeceğine inanç duyduğuna değinmektedir. Fakat Tevfik Fikret değişim ve dönüşümü sağlayacak dinamiklerin nasıl oluşacağına ve bunu kimin yapacağına dair bütünlüklü bir fikre sahip değildir. Dolayısıyla Berkes'e göre, Tevfik Fikret'in baskıya karşı yazdığı devrimci ve hümanist şiirler dönemin aydınları ve siyasetinde yankı uyandırsa da, "dışsal" bir beklenti içinde olması nedeniyle "ideal Batıcı tip" olarak kalmıştır. Başka bir deyişle, liberal bir aydındır.

2.2. Behice Boran'ın ve *Adımlar*'ın Hümanizma Yaklaşımı

Behice Boran'ın kendi imzasıyla ve "Adımlar" imzasıyla yayınlanan makaleler, genel olarak liberal bir hümanizma düşüncesine karşı çıkış etrafında konumlanmaktadır. Kendi imzasıyla yayınlanan "Hümanizmanın Sosyal Şartları" başlıklı metine burjuva sınıfının yükselişini anlatarak başlayan Boran, hümanizmaya zemin hazırlayan sosyal koşulların kökeninde burjuva sınıfını görmektedir. Buna göre, burjuva sınıfının Orta Çağ'da kazandığı konumun ilerleyen süreçte kendisine yetmemesi ve derebeylikle girdiği mücadele, giderek ideolojik bir kavga halini almıştır. İdeolojik kavganın özünü oluşturan şey, burjuva sınıfının bilimden yana tavır almasına karşılık kilisenin ve bunun uzantısı olan feodal düzenin geleneksel anlayışını sürdürmesidir. Boran, burjuva sınıfının bilimsel bir savaşıma girmesini de, hümanizmaya değil, tarihsel servetini yani gücünü bilimsel gelişmelerin sağladığı (buhar makinesi, iletişim araçları vb.) olanaklara borçlu olmasına yormaktadır. Dolayısıyla Boran'a göre (1943, s. 255), burjuva sınıfı için bilimsel gelişmeler seçilmemiş ancak tarihsel etkisi fark edilmiş araçsal bir işleve sahiptir. Fakat tüm bunlara karşın Boran, burjuva sınıfının tarihsel olarak Orta Çağ zihniyetine karşı üstlendiği rolü bir başarı olarak görmektedir.

Orta Çağ'da kitlesel dönüşümün kaynağını bilimsel gelişmelerin giderek halk arasına inmesine koşut olarak, kentleşmeyle birlikte gündelik yaşamdan üretim anlayışına kadar her şeyin dönüşmesinde gören Boran, skolastik felsefeden gücünü alan kilisenin aştığı "asetizmin (dünya nimetlerine yüz çevirme)" neden olduğu ve yeryüzü ile insan arasındaki bağların kopukluğundan kaynaklanan insanın değersizleşmesinin de giderek ortadan kalktığına işaret etmektedir. Bu duruma, Rönesans ile birlikte edebiyat ve sanat alanındaki gelişmelerin de eklenmesi, lâik kültürün yerleşmesini ve kilise hâkimiyetinin günden güne zayıflamasını sağlamıştır. Petrarca ve Bracciolini gibi dönemin düşün

alanındaki önemli hümanistleriyle birlikte giderek yükselen ferdiyetçilik ise, kilisenin öne sürdüğü doğuştan gelen soyluluk iddialarını çürütmesi noktasında oldukça önemlidir (Boran, 1943, s. 256).

Ancak tüm bu gelişmelere karşın Boran (1943, s. 256), çağın hümanistlerinin doğrudan feodal düzenle mücadeleye girişmediklerini belirtmektedir. Çünkü 14. yüzyılda kapitalizme bağlı olarak İtalya'da başlayan hümanizma, 15. yüzyılda İspanya'nın sahil şeritlerine geçmiştir. Yanı sıra, Osmanlı'nın İstanbul'u fethinin sonucunda Bizans İmparatorluğu'nun yıkılması ve bunu izleyen yıllarda Coğrafi Keşiflerin başlaması, İtalya'nın ekonomisini olumsuz etkilemiş, bununla beraber yine İtalya'da gelişmekte olan Rönesans ve hümanizma hareketleri de bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

İşte bu iktisadi dekadans ve feodal reaksiyonun zaferi neticesinde hümanistlerin çoğu, artık bilhassa sanat, filoloji ve tarihle uğraşmakla iktifa ettiler. Gerçi bu sahalarda onlar ölmez eserler verdiler, fakat ideoloji sahasında Orta Çağ'a karşı cezri ve kati bir yenilik gösteremediler. Hümanizma ticaret ve maliye burjuvaları arasında kendisine dayanaklar buldu, ona aynı zamanda yüksek asilzadelerden katılanlar da oldu, içlerinde kardinaller de vardı, hatta iki tanesi sonradan Papa bile olmuştu (Boran, 1943, s. 257).

Boran'a göre (1943, s. 257-258), dönemin hümanistlerinin varoluşsal zeminini iki dayanak oluşturmaktaydı. Bunlar, "halkın yaradış kabiliyeti" ve "antik kültür" idi. İlki, hümanizmanın insanı odağa alan anlayışının sonucu olarak hümanizmanın harekete geçirici pratik boyutunu, ikincisi ise bunun düşünsel altyapısını oluşturuyordu. Ekonominin İtalya'nın aleyhine yön değiştirmesinin yanında giderek Rönesans sanatının da kilisenin boyunduruğuna girmesi, dönemin hümanistlerinin feodallere yaklaşmasına neden olmuştur. Bu da hümanistlerin halkla arasındaki bağlarını önemli ölçüde zayıflatmıştır. Bu duruma katkı koyan bir başka tarihsel kırılma, Reform hareketleridir. "Hümanizma reformlardan önce vardı ve ona yol açıyordu" diyen Boran, Reform hareketleri liderlerinin hümanistlere düşman olmasının hümanizmanın gelişiminde büyük etkileri olduğunu ifade etmektedir.

Reformasyon hareketleri esas bünyesi itibariyle hümanizma ile sıkı sıkıya bağlı olduğu halde, reformasyon rehberlerinin pek çoğu hümanist harekete düşman veya alakasız bir vaziyet aldılar. Derebeylik ideolojisine ve sistemine karşı savaşan hümanistlerin en kuvvetlisi olarak tanınan Roterdamlı Erasmus protestanizme yaklaşmış fakat ona katılmamıştı. Maamafih Fransa'da Lefevre d'Étaple, Almanya'da Ulrich von Gutten gibi hümanistler reformasyona doğrudan doğruya bağlanmışlardı. Fakat o zamanlar da reformasyon hareketi artık hümanizmanın bir inkârı gibiydi (Boran, 1943, s. 258).

Dolayısıyla Boran, hümanizma hareketinde yaşanan bu kırılmaların, karşı olduğu feodalizm ve kiliseyle mücadelede önemli başarılar elde ettiğini fakat "zamanın eski unsurlarını içinden tamamiyle atamadığını" belirtmektedir. Diğer yandan, "demokratik hümanizma" olarak tanımladığı 1789'da gerçekleşen Fransız Devrimi'ni, bilhassa feodaliteyi kurumsal olarak tarih sahnesinden silmesi bakımından önemseyen Boran (1943, s. 258), geçmişten gelen hümanizma karşıtı Orta Çağ zihniyetinin "burjuva hümanizması" şeklinde varlığını sonraki süreçte de sürdürdüğünü söylemektedir. Ortaya çıkışındaki ideallerden zamanla kopan hümanizmanın bağlamını yitirmesinin sonucunda giderek "halk yığınlarına karşı düşman bir cephe" oluşturduğuna dikkat çeken Boran, günümüzde olması gereken hümanizma anlayışını ise şöyle tanımlamaktadır:

İnsan değer ve serbestliğini, insan haklarını esas mevzu olarak ele alan hümanizmanın muhtelif devirlerde, muhtelif içtimai kuruluş şartları altından insanlar arasındaki münasebetler ayrı ayrı olduğuna göre, yeni vaziyet ve şartlara uygun, başka esas ve istikametler üzerinden yürümesi tabii ve lâzımdır. Yoksa artık sosyetenin yeni ihtiyaçlarına cevap vermekten âciz olan eski kültürün devamını temin etmekten başka bir şeye yaramaz. Bu itibarla devrimizde de hakiki hümanizmanın basit ve alelâde bir an'ane tekrarcılığından, önceki devirlerin eskimiş ve kıymetini kaybetmiş çerçevesinden çıkarak karşılaşması, bugünkü insanlığın muhtar olduğu

şartlara karşı amansız bir cephe kurması icap eder. Yabancıların istilâsı altında kalan milletlerin maddi ve kültürel kurtuluş ve istiklallerini sağlayan, çok sıkı bir iş bölümü ile fertlerin şahsiyet ve kabiliyetlerini öldüren iktisadi soygun şartlarına karşı fertlerin siyasi ve iktisadi eşitliğini tekeffül eden, ırk, milliyet, din farkı gözetmeksizin bütün insanların siyasi hürriyet ve müsaviliğini kabul eden bir zemin üzerinde yürümesi lâzım gelir (Boran, 1943, s. 259).

Boran, "Adımlar" imzasıyla kaleme aldığı yazıda ise, doğrudan doğruya Türkiye'deki hümanizma değerlendirmelerinin bir eleştirisini yapmaktadır. Kaldı ki, makalenin başlığı da "Memleketimizde Hümanizma Yazıları"dır. Boran (Adımlar, 1943b, s. 251) yazısına "hümanizma yolu ile kültür problemlerimizin halledilebileceğini müdafaa etmek teşebbüsüne ilk olarak 1940'da Yücel mecmuası girişmiştir" diyerek başlamakta ve Şubat-1935 ile Ağustos-1956 tarihleri arasında yayınlanan Yücel dergisinin hümanizma kavrayışını irdelemektedir. Boran'ın değerlendirmelerine geçmeden önce Yücel dergisinden bahsetmek gerekmektedir. Muhtar Fehmi Enata ve Kemalettin Birsen tarafından çıkarılan aylık kültür, sanat ve fikir dergisi Yücel'in yazarları arasında bulunan Orhan Burian ve Vedat Günyol'un hümanizma bağlamında dergiye etkileri oldukça önemlidir. Buna ek olarak, derginin yazar kadrosunda Yusuf Mardin, Vasfı Rıza Zobu, Mithat Cemal, Kenan Ergen, Muhlis Ete'nin yanı sıra Necati Cumalı, Cahit Sıtkı Tarancı, Yaşar Nabi Nayır, Haldun Taner, Halit Ziya Uşaklıgil, Fakir Baykurt gibi edebiyatçılar da yer almaktadır (Yiyen, 2007, s. 15). "Yücelciler" in hümanizma anlayışının gövdesini oluşturan yaklaşım, Batı'daki hümanizmanın sonuçlarını değerli görmekle birlikte daha "millî" bir hümanizma ortaya koymaktır. Çünkü yeni kurulmuş olan devletin koşulları ve dinamikleri, öncelikle tarihsel daha sonra ise kültürel olarak Batı hümanizmasından farklıdır (Durgun, 2015, s. 14-15).

Nitekim Yücelciler bu farklılığı şöyle tanımlamaktaydı: "Hümanizma aracılığı ile kendimizi bulmak." Derginin baş sayfasında yer alan bu cümle üzerinden Türkiye'de hümanizma düşüncesini tartışan Boran, cümledeki iki ayrı vurguya dikkat çekmektedir. Bunlardan biri "arayıcılık zihniyeti", diğeri ise "kendimizi bulmak"tır. Boran'a göre, "arayıcılık" ile "bütün dogmalardan, naslardan sıyrılarak, kendi aklımıza güvenerek, akli objektif metodla hadiseleri araştırma, meseleleri ele alma" kastedilmektedir. Bu görüşe katıldığını ifade eden Boran, hümanizmanın bilimsel ayağını oluşturan bu vurguyu tek başına yeterli görmemekte ve "ilmi araştırma zihniyeti"nin önemli olduğunu ancak hümanizmanın kendisi olmadığını belirtmektedir (Adımlar, 1943b, s. 251). Boran'ın asıl tartışma odağını ise "kendimizi bulmak" vurgusu oluşturmaktadır. Bu vurguyu özcü ve bundan dolayı sakıncalı bulan Boran, "kendimizi bulmak" ile somut olarak neyin kastedildiğinin açıklıkla ortaya konmamasının "arayıcılık zihniyeti" yani bilimle de çatışma içinde olduğunu dile getirmektedir:

Bir taraftan akli ve objektif metodu müdafaa ediyorlar, diğeri taraftan, bu noktada, akli, reel ve objektif yoldan ayrılıyor; ne olduğu bilinmiyen, tarif edilmeyen bir "cevher", metafizik bir varlık arkasından koşmaya başlıyorlar... Artık böyle, "asli cevher" ve bu "öz cevher"de saklı "ezeli ve ebedi kıymetler"i aramağa çıktıktan sonra, ilmi metottan, rasyonel, objektif, peşin hükümlerden kurtulmuş bir zihniyet ve metodla realiteyi araştırmaktan nasıl bahsedilir?... Nasıl olur da bir şey hem rasyonelden ayrılmıştır, hem irrasyonel de değildir? (Adımlar, 1943b, s. 252)

Dahası, Boran böylesi bir hümanizma algısının -o dönem işe yararmış olsa da- 14. ve 16. yüzyıllarda hâkim olduğunu ancak 20. yüzyılda bu tip bir hümanizma tasavvurunun yersiz olduğunu söylemektedir. Çünkü "sosyal şartlar" değişmiştir. Buna göre, Antik Yunan felsefecilerinin tözsel bir düşünceye yönelmeleri ve bu yolda verdikleri çabalar önemli olsa dahi, dönemin filozoflarını değerli kılan şey "kendi devirlerinin ihtiyaçlarına" yanıt vermiş olmalarıdır. Günümüzün koşulları, ekonomik yapısı, örgütleniş biçimi vb. pek

çok şey artık tamamen farklıdır. Dolayısıyla "bugünkü milletlerin gelişme şartları ve istikametleri dört, beş asır evvelkiler değildir" (Adımlar, 1943b, s. 253).

Ulus gazetesinden Yavuz Abadan'ın "millî hümanizma" kavramsallaştırmasına da değinen Boran, bu görüş etrafında öne sürülen eski kültür dillerinin öğrenilmesinin millîlik düşüncesine zarar vereceği tezini de yanlış bulmaktadır. Prof. Henri Wallon'un yazısını referans veren Boran, bir yandan eski kültür dillerinin öğrenilmesinde bir sakınca bulmazken, diğer yandan da bu dillerin üzerine gereğinden fazla eğilinmesini "realiteden kaçmak yolunda şuursuz bir isteğin ifadesi" olarak görmektedir (Adımlar, 1943b, s. 254). Çünkü Boran'a göre, geçmişe dilsel ve kültürel anlamdaki yönelimler, mevcut sorunlardan kaçışın bir göstergesidir. Dolayısıyla mühim olan şimdi ile ilgilenmek ve geçmişin kazanım ve tecrübelerini güncel ekonomik, siyasal ve kültürel sorunların çözümünde kullanmaktır. Öte yandan Boran, geçmişe dönük ya da yaşanan çağ içerisinde yer alan kültürlerle, dillere "millîlik" adı altında savunulan mesafeli duruşu, içe kapalı bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Boran'ın sorunlu bulduğu böylesi bir anlayış, hem hümanizma düşüncesini hem de genel olarak kültür ve düşünce iklimini kısırlaştıran bir yapıya sahiptir.

Bazılarının ileri sürdüğü bu "millî benliğimizi kaybetmek tehlikesi" iddiasına şaşmamak elden gelmiyor. Millî benliğimiz o kadar zayıf, temelsiz mi ki modern dil ve kültürlerle temasa gelince kayboluverecek? Bugünkü şartlar içinde diğer kültürler ile temasa gelmemek, onların tesirinde kalmamak imkânsızdır. Hayatini kaybetmemiş, kuvvetli kültürler, başka kültürlerle temasa gelerek benliklerini kaybetmezler, bilâkis bu kültür uyaranları ile yeni filizler verir, gelişirler... Başka türlü dünya medeniyeti ve ileri kültürleri içinde yer alamayız (Adımlar, 1943b, s. 253).

Özetle Boran'ın hümanizma düşüncesi, bilimsel anlamdaki güncel gelişmelere nostaljik bir geçmiş/kültür algısıyla yaklaşmanın epistemolojik olarak bilimselliği ortadan kaldıracığı ve bunun da insanlığın içinde bulunduğu mevcut sorunlara çözüm üretmeyeceği gibi katkı koyacağı görüşüne yaslanmaktadır. Dahası, "millî hümanizma" düşüncesi adı altında kendini gösteren özcü yaklaşımların düşünsel, siyasal, ekonomik ve kültürel manâda kapanmaya neden olacağına dikkat çekmekte ve geçmişini şimdide yaşamının, bizleri güncel/mevcut olanı tespit etmekten alıkoyacağı gibi daha da geriye götüreceğini vurgulamaktadır.

Eski çağ kültürleri bilinmesin demiyoruz, eski eserlerin hiç kıymeti yoktur demiyoruz, fakat kültür kalkınmamızı, gelişmemizi, hümanizmadan, eski greko-latin kültüründen beklemek, hümanizmanın müşküllerimizi açıp çözecek altın anahtar olduğunu sanmak hatalıdır, diyoruz. Bugünün meselelerini "dün" halledemez, yine bugünün vasıtaları, bugünün fikir sistemleri, görüşleri, ilmi ile bizler, bugünün insanları, halletmek zorundayız; "dün"e güvenerek kaçamak yolu aramıyalım (Adımlar, 1943b, s. 254).

Sonuç

Türkiye'de hümanizma düşüncesine ilişkin derinlikli tartışmanın 1940'lı yıllarda gerçekleşmesi oldukça anlamlıdır. Bu dönem (1940-1950); 1938'de Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sonrasında giderek yükselen çok partili hayata geçiş tartışmaları kadar, bir devrim olarak Cumhuriyet'in siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda ne yöne evrileceği konusunda önemli çekişmelerin olduğu bir dönemdir. *Adımlar* dergisindeki hümanizma görüşlerinin panoraması da bunu yansıtmaktadır. Dergideki hümanizma kavrayışlarının belli bağlamlarda gerçekleşmiş olması, bu açıdan oldukça önemlidir. Her iki makalede irdelenen görüşler/yaklaşımlar çerçevesinde belli başlı izlekler öne çıkmaktadır.

Bunlardan ilki, "eski" ve "yeni" tartışmasıdır. Eski, bir kavram olarak hümanizmanın ortaya çıkışına neden olan Antik Yunan ve Roma'nın yeniden keşfine; yeni ise, bu keşiften hareketle insana/insanlığa ve onun vicdani, hukuki, siyasal ve estetik gibi pek çok konuda doğal haklarından kaynaklanan yeniden doğuş'una karşılık gelmektedir.

Adımlar dergisinde ise eski, feodal bir kültüre duyulan nostaljiyi ve buradan hareketle insanlığın içinde bulunduğu mevcut sorunları gölgeleyen bir anlayışı nitelerken; yeni, doğrudan doğruya şimdi'ye, şimdideki insanlığa, o insanlığın öncelikle ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel sorunlarının çözümüne odaklanmayı amaçlayan bir vurguyu karşılamaktadır. Bilhassa, derginin sahibi Behice S. Boran'ın, Boran'ın arkadaşı Muzaffer Ş. Başoğlu'nun, Zeki Baştımar'ın ve Dr. Ziya Oykut'un değerlendirmeleri bu açıdan önemlidir.

Hümanizma kavramının ele alınışında, "eski" ve "yeni" tartışmalarıyla ilgili olarak öne çıkan ikinci bağlam, "millilik" tartışmasıdır. Daha özelde ise, "millî hümanizma" eleştirisidir. *Adımlar*'a göre millî hümanizma, bir çeşit gereğinden fazla geçmişe/tarihe dalmadır. Bu da, dilsel tercihlerle başlayan ve siyasal anlayışlara kadar uzanan bir kavrayışı öne çıkarmaktadır. Başka bir deyişle, ilk makalenin "1.1. Türkiye'de Hümanizma Düşüncesinin Kökenleri Üzerine" başlıklı bölümünde değinilen Ziya Gökalp ve M. Fuad Köprülü'nün tarih ve toplum tahayyülünün hümanizmaya uyarlanmasıdır. "Adımlar" imzasıyla yazdığı yazıda Behice S. Boran, Cumhuriyet'le birlikte gelen böylesi katkıları değerli gördüğünü belirtse de, tamamen bu değerlendirmeleri dikkate alarak hümanizmaya yaklaşılmasını sorunlu bulmaktadır. Çünkü Boran, "millî hümanizma" kavramsallaştırmasının özellikle ekonomik bir kapsamdan yoksun olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, millîlik ihmal edilmemesi gereken bir şeydir fakat -kapitalizmin mevcut durumu ve gidişatı göz önünde bulundurulduğunda- millîlik tek başına kendini dahi korumaya yeterli değildir. Dolayısıyla Boran, hümanizmanın kapsamına girmesi gereken en önemli unsuru sınıf kavramında görmektedir. Boran'ın derginin 7. sayısında Cumhuriyet'in 20. yıl dönümüne özel olarak "Adımlar" imzasıyla kaleme aldığı yazıda, Cumhuriyet devrimine atfettiği değer bunun en önemli göstergesidir: "Cumhuriyet rejiminin en büyük başarılarından biri, Garbın iç yapımıza müdahalesini ifade eden kapitülasyonları kaldırması ve iktisadi devletçilik prensibini benimseyerek memleketin ilğini kemiren ecnebi sermayesini tasfiye etmesidir" (*Adımlar*, 1943a, s. 212). O nedenle Boran için ekonomiyi dışarıda bırakan ve bu anlayışa dayanan bir millîlik, kendini tarihsel materyalist manâda yok oluşa götüren bir millîliktir. Bunun toplumsal anlamda siyasal ve kültürel karşılığı ise içe kapanmadır.

Hümanizma kavramının dergide ele alındığı üçüncü ve son bağlam ise, zamansallıktır. *Adımlar*'da, -tarihin kendisi olarak- zaman iki boyutta tezahür etmektedir. Bunlardan ilki, Boran, Başoğlu ve Burian'ın olumsuzladığı daha "muhafazakâr" bir yorum olan, tarihi yalnızca geçmişle alımlama ve hem şimdi'yi hem de gelecek'i buna göre yorumlamadır. Bu tip bir hümanizma algısı, özellikle Burian'ın ve Başoğlu'nun da yorumladığı gibi, hümanizma karşıtı vurguları da hümanizmaya dâhil eden daha baskıcı ve ırkçı siyasal biçimleri doğurmasıdır. İkincisi, Boran başta olmak üzere Başoğlu, Baştımar ve Oykut'un öne çıkardığı ve ideal olarak sunduğu, tarihsel materyalizme yaslanan ve "özel koşulları" da göz önünde bulunduran bir zaman kavrayışıdır. Buna göre, tarihin ancak geçmiş, şimdi ve gelecek'i maddi ve kültürel koşullarıyla birlikte eş anlı olarak değerlendiren vizyoner bir bakış açısıyla hakkı verilebilmektedir. Bunlardan yalnızca birinin tercih edilmesi yahut dışarıda bırakılması, hümanizma algısına dair sorunlu bir bakışı da beraberinde getirmektedir. Dergide; geçmiş kimlikle, şimdi bilimsel gelişmelerle, gelecek ise sınıfsal farklılıkların minimize olduğu bir özgürlük alanı olarak materyalist bağlamlarıyla öne çıkarılmıştır.

Özlüce, hümanizma düşüncesine dair *Adımlar* dergisindeki tüm bu izleklere bakıldığında, hem tarihsel olarak hem de siyasal olarak dergide beliren hümanizma kavrayışlarının bugün hala güncelliğini koruduğu görülmektedir. Bunun ardalanında yatan

neden ise, dergideki tartışmaların kavramsal, tarihsel ve estetik bir çerçeve içerisinde yapılmış olmasıdır.

Extended Abstract

One of the most important cultural and political emphases of the Enlightenment thought is the understanding of humanism. Although the understanding of humanism seems to be the result of the Enlightenment, it actually constitutes an artistic framework whose roots are led by the dynamics of the Renaissance culture. This artistic attitude was shaped primarily by formal pursuits and then by contextual pursuits and initiatives.

The culture of humanism was first encountered in Turkey during the reign of Mehmed the Conqueror. It is possible to say that the discussions on humanism started with the Tanzimat and Islahat at the level of a cultural and literary quest and in a more political framework. However, considering the idea of humanism in a historical and conceptual context was realized in the first years of the Republic. In this sense, *Yücel* journal is very important in terms of drawing the attention of academic and intellectual circles to humanism. But the fact that the idea of humanism in Turkey has come to the fore in a different way than in Europe, apart from the historical delay, includes certain structural differences. The first of these is that humanism, which emerged in the axis of plastic arts, literature and philosophy in Europe, came to the fore after finding a political ground in Turkey. In other words, while humanism assumed an intellectual a priori founding role in Europe, it manifested a posteriori in Turkey after the Republic. The second fundamental difference, which can be said to be related to this, is that although the idea of humanism was based on the bourgeois class in Europe, it found a conceptual discussion ground in a more statist line in Turkey. The result of both factors is that it draws the thought of humanism into a more ideological contention. The dynamism of the discussions in the journal *Adımlar*, which is also the focus of this study, is very important in terms of reflecting this situation. However, despite all this, Turkey's encounter with humanism at the institutional level was with the Republic. The most fundamental structural change that caused this is the attempts made in modern law and education.

On the other hand, the tradition of anthropology, which came to the fore at the foundation of the Republic and after, was a branch of science that attracted international attention. In a sense, it is necessary to say that the reason why anthropology was so focused on was "obligatory". The thing that created the necessity was to give a concrete ground both nationally and internationally to the Turkish society, which would be reshaped with the Republic. In this context, the classification of Atatürk's anthropological contributions by Eugène Pittard, who introduced Atatürk to the world in a scientific sense, is important. These; a) linguistics due to the language revolution, b) physical anthropology due to its orientation to the origin of the Turkish race, and c) archeology studies focusing on Turkey's civilization in the geographical sense. The nature of anthropology, which continued until Atatürk's death, gradually left its place to sociology in the process. While the Continental European-based sociology led by Hilmi Ziya Ulken continued to exist at Istanbul University, the establishment of the Institute of Philosophy in Ankara Faculty of Language, History and Geography and the appointment of Professor Olivier Lacombe as its head accelerated this transition. The reason for this was Lacombe's admission to the faculty of Muzaffer Serif Basoglu, Behice Sadık Boran and Niyazi Berkes, who were educated in the United States at that time. While Boran and Berkes focused on social structure studies, Basoglu focused on social psychology. The researches of Berkes published in 1942 and Boran in 1945 focusing on village sociology are important indicators in this context.

In this context, in this study, the journal *Adımlar*, owned and published by Dr Behice Sadık Boran between May-1943 and April-1944, was examined. The reason for choosing the journal is that *Adımlar* organized a survey and published articles among the important intellectuals/academics of the period with the title "Adımlar's Humanism Questionnaire". "What is humanism?" the purpose of the survey, which seeks an answer to the question, is, in a sense, the discussions on what economic, political, social and cultural paths should be followed regarding the process after, as well as what gains have been made in this early period of the Republic. The descriptive method was used in the article. In the first article, the definitions/perceptions of humanism in the 2nd, 3rd, 4th and 5th issues of *Adımlar* are presented and interpreted. In this second article, the focus is on issue 8, where almost the entire issue is devoted to the discussion of humanism, to end the discussion. The reason for making such a distinction is that while different views are included in the specified issues of the journal, the 8th issue directly highlights the humanism concept of *Adımlar* and, in a sense, Behice Boran's.

The most important finding of the study is the emphasis on a historical materialist understanding of humanism rather than a liberal understanding of humanism. The reason behind this is that the idea of humanism, which emerged with the bourgeois class, adopted an anti-humanist understanding after the bourgeois class established its historical dominance. In other words, *Adımlar*'s understanding of humanism is more materialistic, focusing on current political economy issues. On the other hand, the opinion that the Turkish humanism's limiting itself to the local will also destroy the local emphasis after a point is dominant in the journal. In this context, it is claimed that following the conditions of the current era, both scientifically and culturally, will bring economic and political freedom, and this will preserve all kinds of humanist emphasis, including Turkish humanism, in an anti-colonial manner.

Kaynakça

- Adımlar. (İkinci Teşrin 1943a). Cumhuriyet inkılâbımızın tarihi manâsı. *Adımlar*, 7, 209-214.
- Adımlar. (İlkkânun 1943b). Memleketimizde hümanizma yazıları. *Adımlar*, 8, 251-254.
- Atılgan, G. (2007). *Behice Boran: Öğretim üyesi, siyasetçi, kuramcı*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Baçoğlu, D. D. M. Ş. (İlkkânun 1943). Hümanizma görüşümüz. *Adımlar*, 8, 249-251.
- Baştımar, Z. (İlkkânun 1943). Büyük Türk hümanisti Tevfik Fikret. *Adımlar*, 8, 260-262.
- Berkes, N. (2012). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Boran, D. D. B. S. (İlkkânun 1943). Hümanizmanın sosyal şartları. *Adımlar*, 8, 255-259.
- Boran, B. (1992). *Toplumsal yapı araştırmaları: İki köy çeşidinin mukayeseli tetkiki*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Boran, B. (2016). *Türkiye ve sosyalizm sorunları*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Boran, B. (2018). *Behice Boran kitabı*. E. A. Türkmen (Haz.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Durgun, Ş. (2015). Türkmerkezli yaklaşımdan Avrupamerkezli yaklaşıma geçişte hümanizma. *Akademik Hassasiyetler*, 15, 1-26.
- Kayalı, K. (2018). *Türk kültür dünyasından portreler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2013). *Alman ideolojisi*. (2. Basım). (Çev. Tonguç Ok ve Olcay Geridönmez). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

- Öztürk, S. (2011). *Türkiye'de iletişim sosyolojisinin kaynakları: Boran ve Küçükömer'i semptomal okumak*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ruben, P. W. (İlkkânun 1943). Hümanizma ve insanlık. *Adımlar*, 8, 263-265.
- Toprak, Z. (2020). *Atatürk: Kurucu felsefenin evrimi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wallon, H. (İlkkânun 1943). Millet varlığı içinde klasik kültür yalnız birleştirici midir?. *Adımlar*, 8, 266-268.
- Yiyen, E. (2007). *Yeditepe dergisi etrafında gelişen sanat faaliyetleri (1970-1983)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar: Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.